

یافته‌های مجموعه‌ی تاریخی عباس آباد بهشهر

آذر نیا جعفری
کارشناس ارشد تاریخ
دبیر دبیرستان‌های قائمشهر

مقدمه

از جمله بناهای تاریخی مازندران، منطقه‌ی عباس آباد بهشهر است. مجموعه‌ی تاریخی عباس آباد، از بهترین و زیباترین بناهای تاریخی دوره‌ی شاه عباس یکم بود که به دلیل دور بودن از منطقه‌ی مسکونی و قرار داشتن در دل جنگل و مهم‌تر این که چون در هیچ یک از منابع این دوره، از این بنا و ویژگی آن ذکری نشده است، تقریباً تا سال‌های اخیر ناشناخته باقی ماند. هم‌چنین، چون نظارت و مرمتی هم روی آن صورت نگرفت، قسمت اعظم بنا در طول زمان به دلیل رطوبت شدید و دلایل دیگر، از بین رفت و تنها دو برج و مسیر آبراه و بنای وسط آب آن باقی مانده است که یکی از زیباترین و مهم‌ترین جلوه‌های مهندسی ایرانیان این عصر در سدسازی است.

هر ساله دبیران تاریخ شهرستان قائمشهر، از بناهای تاریخی شهرستان‌های اطراف که به دوره‌های گوناگون مربوط هستند، بازدیدهایی دارند. یکی از این بناها، مجموعه‌ی تاریخی عباس آباد است که تا چندی پیش برای همه‌ی ما ناشناخته بود و اطلاعات اندکی تنها براساس حدس و گمان داشتیم. اما این بار سفر ما هم‌زمان شد با حضور یکی از باستان‌شناسان ایران به نام آقای موسوی نسب که مسئولیت باستان‌شناسی این مجموعه را بر عهده داشتند و نکات تاریکی را برای همکاران روشن کردند که بسیار پربار و گران‌بها بود. ذکر نشدن این اطلاعات در منابع عصر صفوی، اهمیت آن را افزون می‌کند.

برج که نقش فشار شکن را داشت

دفتر انتشارات کمک آموزشی

آشنایی با مجله های رشد

مجله های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، با این عناوین تهیه و منتشر می شوند:

مجله های دانش آموزی (به صورت ماهنامه - ۸ شماره در هر سال تحصیلی - منتشر می شوند):

- رشد کودک (برای دانش آموزان آمادگی و پایه ی اول دوره ی ابتدایی)
- رشد نوآموز (برای دانش آموزان پایه های دوم و سوم دوره ی ابتدایی)
- رشد دانش آموز (برای دانش آموزان پایه های چهارم و پنجم دوره ی ابتدایی).
- رشد نوجوان (برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی).
- رشد جوان (برای دانش آموزان دوره ی متوسطه).

مجله های عمومی (به صورت ماهنامه - ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می شوند):

- رشد آموزش ابتدایی، رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، رشد تکنولوژی آموزشی، رشد مدرسه فردا، رشد مدیریت مدرسه
- رشد معلم (دو هفته نامه)

مجله های تخصصی (به صورت فصلنامه و ۴ شماره در سال منتشر می شوند):

- رشد برهان راهنمایی (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی)، رشد برهان متوسطه (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی متوسطه)، رشد آموزش معارف اسلامی، رشد آموزش جغرافیا، رشد آموزش تاریخ، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، رشد آموزش زبان، رشد آموزش زیست شناسی، رشد آموزش تربیت بدنی، رشد آموزش فیزیک، رشد آموزش شیمی، رشد آموزش ریاضی، رشد آموزش هنر، رشد آموزش قرآن، رشد آموزش علوم اجتماعی، رشد آموزش زمین شناسی، رشد آموزش فن و حرفه ای و رشد مشاوره مدرسه.

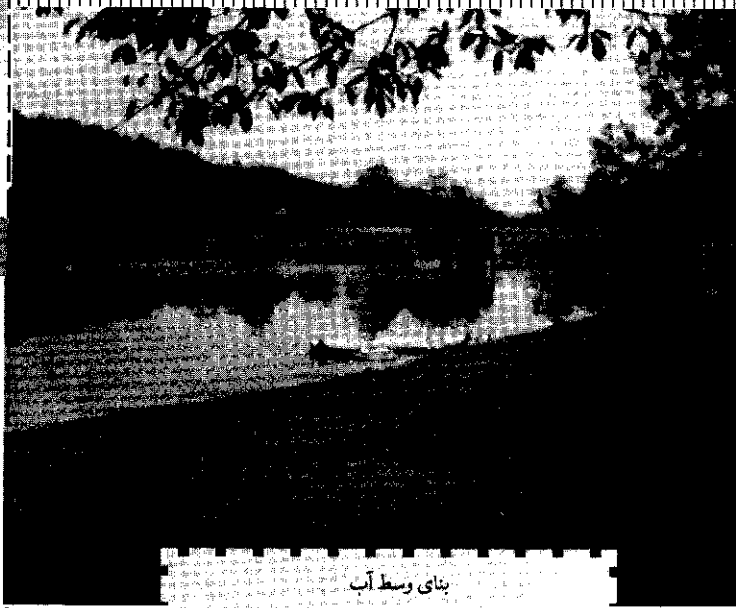
و سایر اجرایی مدیران

دانشجویان مراکز تربیت معلم و رشته های دبیری دانشگاه ها

و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می شوند.

نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی.

تلفن و فاکس: ۸۸۲۰۱۳۷۸

بنای وسط آب عباس آباد بهشهر

مجموعه ی تاریخی عباس آباد

بنای تاریخی عباس آباد بهشهر در سال ۱۰۲۰ به دستور شاه عباس یکم، به عنوان تفرجگاه کاملاً اختصاصی ساخته شد. این مجموعه شامل باغ مطبق پلکانی به وسعت ۱/۵ کیلومتر، در جنوب مجموعه ی آسیاب آبی، در شمال بنای کاخ و ۶۰۰ متر بالاتر از چهارباغ دوره ی صفوی قرار داشت. آب استخر سد و بنای وسط آب از چشمه هایی در اطراف بنا تأمین می شد که به وسیله ی لوله سفالی از فاصله ی ۶۰۰ متری وارد این محل می گردید. در فاصله ی ۱/۵ کیلومتری در شمال شرقی بنا، مراکز صنعتی، مثل کوره های پخت سفال و آجر و... قرار داشتند. این مجموعه طراحی بسیار مدرنی داشته و در دوره ی صفوی ساخته شده است. گویی از فضا زمین را دیده و نقطه گذاری کرده بودند که باغ، آسیاب و کاخ، هر یک در چه محلی ساخته شوند.

بنای وسط آب

این بنا از هشت ستون در اطراف تشکیل شده که به آن چهارطاقی دویل یا ترکیبی گفته می شود. آب اطراف بنا کاملاً راکد است. بالای این بنا آلاچیقی قرار داشت که شاه صفوی هنگام تنهایی به بالای آن می رفت. در متناهیاله جنوبی باغ، پل چوبی قرار داشت که به بنا متصل می شد. ستون مرکزی این بنا را مشبک ساخته اند و آن را با یک کانال ۱/۵ × ۱ متری به زیر زمین متصل کرده اند. این کانال ۱۵۰ متر پایین تر از دیواره ی سد قرار دارد. هرگاه شاه بالای آلاچیق می رفت، با باز کردن دهنه ی پایین سد، آب از مرکز این ستون مرکزی بنا مکش می شد و از طریق کانال زیرزمینی به سمت پایین سد می رفت و حاصل تخلیه و مکش، تشکیل موج هایی در اطراف بنا

برگ اشتراک مجله های رشد

مخاطب:

آغاز بهار / طبع: ۲۰/۵/۱۳۸۶ و به ازای هر عنوان مجله درخواستی به صورت علی الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت قلمبه سه راه آزمایش (سرخه حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت هست.

آذربایجان ارض رسید بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک

نام مجله:

نام و نام خانوادگی:

تاریخ تولد:

میزان تحصیلات:

تلفن:

نشانی کامل پستی:

استان: شهرستان:

خیابان:

پلاک:

کدپستی:

مبلغ واریز شده:

شماره و تاریخ رسید بانکی:

آیا مایل به دریافت مجله درخواستی به صورت پست

پیشتانز هستید؟ بله خیر

امضا:

نشانی: تهران - صندوق پستی مشترکین ۱۶۵۸۵/۱۱۱

نشانی اینترنتی: www.roshdmag.ir

پست الکترونیک: Email:info@roshdmag.ir

شماره مشترکین: ۷۷۳۳۶۶۵۶-۷۷۳۳۹۷۱۳-۱۴

شماره پیام گیر مجلات رشد: ۸۸۳۰۱۴۸۲-۸۸۸۳۹۲۳۲

یادآوری:

هرزینه برگشت مجله در صورت خوانا و کامل نبودن نشانی، بر عهده مشترک است.

مبنای شروع اشتراک مجله از زمان وصول برگ اشتراک است.

برای هر عنوان مجله برگ اشتراک جداگانه تکمیل و ارسال کنید (تصویر برگ اشتراک نیز مورد قبول است).

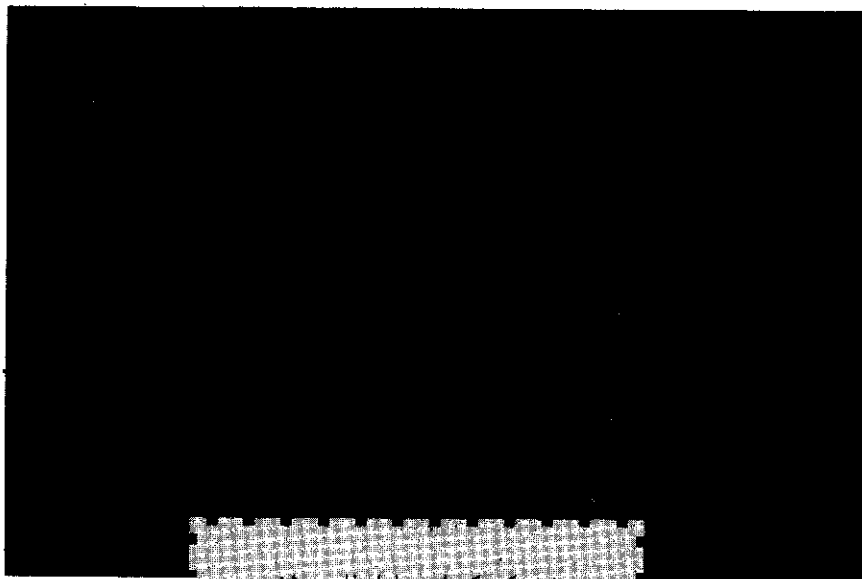
بنای کاخ که خرابه های آن از دل خاک بیرون آمده و مسیر آبراه به حوض را نشان می دهد.

می شد و زیبایی خاصی به وجود می آورد.

اگر آب از دیوار سد با فشار خارج می شد، به مرور زمان سد را تخریب می کرد، ولی با ساخت این بنا در مرکز مخزن سد و محل ارتباط ستون مرکزی با کانال مکش، در نتیجه ی اصلی مکش از مرکز باز می شد که در سدسازی امروز به سرریز یا خروجی های نیلوفری معروف است. معماران عصر صفوی از این فن استفاده می کردند.

برج ها

پیش از این تصور می شد، برج ها جنبه ی حفاظتی داشته اند، اما با پژوهش هایی که از سال ۱۳۸۱ در منطقه ی تاریخی عباس آباد صورت گرفت، به این نتیجه رسیدند که مجموعه ی ۵۳۰ هکتاری عباس آباد، با توجه به پوشش گیاهی اطراف این دو برج، نمی توانسته است جنبه ی نگهبانی داشته باشد. هم چنین، معلوم نبود آب مرکزی از کجا سرچشمه می گیرد و در حوض مرکزی فوران می کند که پس از جست و جوی فراوان، مسیر شاهرگ حیاتی آب را در پای برج ها پیدا کردند. اختلاف ارتفاع سرچشمه ی اصلی آب تا کف حوض مرکزی عمارت، ۱۵ متر است. ضربات قوچی شکل آب به لوله ها، باعث شکستگی آن ها می شد. برای جلوگیری از شکستن لوله ها،

حوض مرکزی که برای حمام استفاده می شد

از عناصر باغ ایرانی، حمام است. حمام به وسعت ۱۶۰ مترمربع، از سرپینه، سر حمام یا رخت کن، میان در و گرم خانه ها، دودکش ها و حوض های متعدد، تشکیل شده بود. تفاوت این حمام با حمام های دیگر در داشتن دو شیر آب گرم و آب سرد است. آب در خزانه گرم می شد و به وسیله لوله سفالی در حوض هایی که در گرم خانه ها قرار داشتند، توزیع می شد. آب سرد از مسیری دیگر وارد حوض های بالادست می شد و آن ها را پر می کرد. سپس به سمت حوض هایی که در گرم خانه قرار داشتند وارد می شد. هر حوضی دو لوله آب سرد و گرم داشت. از این باغ تا زمان شاه سلیمان احتمالاً استفاده می شد و بعد از آن تقریباً فراموش شد. هرچند در سال ۴۷-۱۳۴۶ روی آن فعالیت باستان شناسی صورت گرفت، اما این کار به صورت محدود بود و اطلاعات کاملی از این بنا وجود نداشت.

کاخ شاه

بغداد از مجموعه ی عمارت، در ناحیه ی ۱/۵ کیلومتری، کاخ شاه عباس قرار داشت که هنوز کاوشی روی آن صورت نگرفته است. البته از این بنا تنها جای ستون های باقی مانده است. در قسمت شمالی عمارت به سمت پایین باغ، عمارت هایی به صورت قرینه وجود داشته اند که باستان شناسی صورت گرفته نشان می دهد، افرادی از طبقات پایین تر، در دو طرف مسیری که از عمارت به کاخ محدود می شد، زندگی می کردند. احتمالاً افرادی که در باغ کار می کردند، در این بناها ساکن بودند. در دو طرف بنا سکویی بود که مردم روی آن می ایستادند. هم چنین، جاده ی سنگ فرش شده ای را یافته اند که عمارت را به کاخ شاه در بهشهر متصل می کرد. البته هنوز کار روی بنا ادامه دارد.

در این بنا دو کار انجام داده بودند:

۱. شاهرگ حیاتی باغ را در یک دیوار ۱/۲۰×۱/۲۰ مینهار کرده، لوله ی سفالی را به شکل فروماده قرار داده و به طول ۶۰۰ متر کار گذاشته بودند.
۲. دو نقطه ی صفر لوله را پیدا کرده بودند: یکی برج اول و دیگری برج دوم. توضیح آن که وقتی آب از سرچشمه قطع می شد، آب حوض مرکزی خود به خود مکش می شد. چون سطح شیب دار به آن سمت بود، آب در دو نقطه ی صفر لوله می ماند و اگر آب فرادست مجدداً به جریان می افتاد، حرکت شتابان آب و رسیدن آن به کف فواره (حوض مرکزی)، ضربه ای به آب داخل لوله ها می زد که این ضربه ها در درازمدت باعث شکسته شدن لوله می شد. در واقع این برج ها کار فشارشکن را انجام می دادند.

باغ عباس آباد

این باغ، تنها باغی است که به سوی قبله قرار دارد. هرچند توجهات مذهبی در این امر دخالت داشته، اما هدف این بوده است که گردش روز را ببینند؛ حرکت خورشید از طلوع تا غروب. دومین امتیاز این باغ، مطبق و پلکانی بودن آن است. در حالی که باغ های ایرانی از یک سمت شروع و در سمت دیگر تمام می شوند، این باغ از مرکز شروع و در دو سمت ادامه می یابد: حوض مرکزی، حوض جنوبی، تراس اول، تراس دوم، تراس سوم تا پای استخر و قرینه ی آن که در قسمت شمال باغ هم امتداد داشته است. البته اکنون از این بنا تنها جای ستون ها که احتمالاً چوبی بوده و نیز پلکان ها و جای حوض ها باقی مانده است. این کاخ از یک سمت به سوی بنای وسط آب و از سوی دیگر به سوی کاخ صفی منتهی می شد که حمام در مرکز شهر بهشهر قرار داشت.